PRACE NAUKOWE UNIWERSYTETU EKONOMICZNEGO WE WROCŁAWIU
RESEARCH PAPERS OF WROCŁAW UNIVERSITY OF ECONOMICS nr 483 • 2017

Paradygmaty badawcze jakości życia w ekonomii, zarządzaniu i psychologii ISSN 1899-3192
e-ISSN 2392-0041

Olga Komorowska
Uniwersytet Gdański
e-mail: olga.komorowska@ug.edu.pl

SYTUACJA DOCHODOWA RODZIN WYCHOWUJĄCYCH DZIECKO Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIĄ

ANALYSIS OF LIVING STANDARD OF FAMILIES RAISING A CHILD WITH A DISABILITY

DOI: 10.15611/pn.2017.483.06
JEL Classification: J14, J18, J15, J17

Streszczenie: Celem artykułu jest przedstawienie sytuacji dochodowej rodziny wychowującej dziecko z niepełnosprawnością na tle sytuacji dochodowej rodziny wychowującej dzieci bez niepełnosprawności oraz określenie stopnia zaspokojenia potrzeb w obu badanych grupach gospodarstw. Postawiona hipoteza zakłada, że poziom finansowy życia rodziny opiekującej się dzieckiem z niepełnosprawnością jest niższy w porównaniu z rodziną opiekującą się dziećmi bez niepełnoprawności, pomimo otrzymywanych świadczeń socjalnych, których jednym z celów jest wyrównanie poziomu dochodów. Ważną kwestią jest, z punktu widzenia udzielanego wsparcia przez państwo, określenie, jak duża jest dysproporcja między dochodami w obu typach rodzin. Druga hipoteza zakłada, że stopień zaspokojenia potrzeb, szczególnie w odniesieniu do czasu wolnego, jest niższy w gospodarstwach z dzieckiem z niepełnosprawnością. Obliczenia zostały dokonane na podstawie nieopublikowanych danych z Badania Budżetu Gospodarstw Domowych (BBGD) realizowanego przez Główny Urząd Statystyczny w 2014 r. Nierówności dochodowe w obu badanych grupach są na podobnym poziomie, jednak poziom dochodu w gospodarstwach z dzieckiem z niepełnosprawnością jest niższy w porównaniu z gospodarstwami z dziećmi bez niepełnosprawności. W przypadku gdy analiza dochodu dokonana zostanie w rozbiciu na percentyle, można zauważyć wyższy dochód w gospodarstwach z dzieckiem z niepełnosprawnością jedynie w dwóch dolnych percentylach. Gospodarstwa z grupy referencyjnej dużą część dochodu pobierają ze świadczeń publicznych – co w przypadku 16,1% tych gospodarstw stanowi główne źródło utrzymania. Zaspokojenie potrzeb w tej grupie jest niższe w porównaniu z grupą gospodarstw z dziećmi bez niepełnosprawności, szczególnie jeżeli chodzi o czas wolny i wyjazdy na wakacje.

Słowa kluczowe: rodzina z dzieckiem z niepełnosprawnością, poziom życia, nierówności dochodowe.

Summary: The aim of this article is to present the living standard of the family raising a child with a disability compared with a family raising children without disabilities. The hypothesis assumes that the financial living level of the family with a child with a disability is lower

than of the families with children without a disability. The calculation was made using the unpublished data coming from the Household Budget Survey 2014. Income disparities in both groups are at the similar level, but the income level of households with children with disabilities is lower than a family with children without disabilities. Families of the reference group receive a large part of the income from public benefit; this is the main source of income for about 16% of these families. Meeting the needs in this group is lower compared to the group of households with children without a disability.

Keywords: family with child with a disability, standard of living, income inequalities.

1. Wstęp

Gdy zostanie zdiagnozowana niepełnosprawność dziecka, życie rodziny ulega bardzo dużym zmianom zarówno na płaszczyźnie emocjonalnej, zawodowej, jak też finansowej. Pojawiają się takie uczucia jak lęk, bezradność oraz złość. Członków rodziny dotyka zwiększone poczucie stresu. W związku z potrzebą opiekowania się i rehabilitacją dziecka jeden rodzic, najczęściej jest to matka, rezygnuje z pracy lub ogranicza swoją aktywność zawodową. Budżet rodziny jest obciążony dodatkowymi wydatkami związanymi z zakupem leków dla dziecka, opłacaniem jego zajęć rehabilitacyjnych i wspierających jego rozwój [Zasępa, Wołowicz 2010; Seifert 2014; Komorowska 2012].

Celem artykułu jest przedstawienie sytuacji dochodowej rodziny wychowującej dziecko z niepełnosprawnością na tle sytuacji dochodowej rodziny wychowującej dzieci bez niepełnosprawności oraz określenie stopnia zaspokojenia różnych potrzeb w obu badanych grupach gospodarstw. Postawiona hipoteza zakłada, że poziom finansowy życia rodziny opiekującej się dzieckiem z niepełnosprawnością jest niższy w porównaniu z rodziną opiekującą się dziećmi bez niepełnoprawności, pomimo otrzymywanych świadczeń socjalnych, których jednym z celów jest wyrównanie poziomu dochodów. Ważną kwestią jest, z punktu widzenia wsparcia udzielanego przez państwo, określenie, jak duża jest dysproporcja między dochodami w obu typach rodzin. Druga hipoteza zakłada, że stopień zaspokojenia potrzeb[1], szczególnie w odniesieniu do czasu wolnego, jest niższy w gospodarstwach z dzieckiem z niepełnosprawnością.

Do analizy przyjęto dochód rozporządzalny[2], którym dysponuje gospodarstwo domowe. Obliczenia zostały dokonane na podstawie nieopublikowanych danych

[1] Potrzeby odnoszą się do następujących kategorii: wyżywienie, odzież i obuwie, ochrona zdrowia, uiszczanie w terminie opłat mieszkaniowych, wyposażenie mieszkania w meble i dobra trwałego użytkowania, kultury, edukacji i kształcenia, turystyki i wypoczynku poza miejscem zamieszkania.

[2] Dochód rozporządzalny jest to dochód, który jest przeznaczony na wydatki oraz przyrost oszczędności, ze względu na to, że jest to suma bieżących dochodów gospodarstwa domowego pomniejszona o zaliczki na odpowiednie podatki oraz składki ZUS. Warto zwrócić uwagę, że w skład dochodu rozporządzalnego wchodzą dochody pieniężne i niepieniężne oraz towary i usługi otrzymane nieodpłatnie.

z Badania Budżetu Gospodarstw Domowych (BBGD) realizowanego przez Główny Urząd Statystyczny w 2014 r.

Przy obliczeniach korzystano z systemu bazy danych Oracle. W pierwszym kroku z pełnej bazy BBGD została wyodrębniona grupa gospodarstw domowych z przynajmniej jednym dzieckiem. W kolejnym kroku z tak przygotowanej bazy wyodrębniono grupę gospodarstw, w których było przynajmniej jedno dziecko z niepełnosprawnością, oraz grupę gospodarstw domowych, w których nie było dziecka z niepełnosprawnością.

Przy analizie zastosowany mnożnik[3] w celu umożliwienia wnioskowania wyników w odniesieniu do całej populacji Polski. Zastosowano również skalę ekwiwalentności OECD 70/50[4] w celu uniknięcia wpływu składu demograficznego gospodarstwa na koszty utrzymania gospodarstwa i uzyskanie prawidłowych porównań poziomu życia w obu badanych grupach. Z bazy danych zostały wyłączone jednostki badania znajdujące się poniżej 1,25 percentyla i powyżej 98,75 percentyla, osobno dla każdej z badanych grup gospodarstw, w celu usunięcia wartości odstających, zaburzających wyniki, szczególnie dla miar opartych na średniej arytmetycznej.

2. Analiza poziomu życia

Dochód jako determinanta życia

Średni dochód rozporządzalny ekwiwalentny w gospodarstwach z dzieckiem z niepełnosprawnością był w 2014 r. niższy w porównaniu z gospodarstwami z dziećmi bez niepełnosprawności o 297 zł i wynosił 1333 zł (w gospodarstwach z dziećmi bez niepełnosprawności – 1630 zł).

Większe zróżnicowanie dochodu rozporządzalnego ekwiwalentnego, ale jedynie o 3 p.p., występuje w przypadku dochodów rodzin z dziećmi bez niepełnosprawności. Jednak w przypadku obu badanych grup zróżnicowanie dochodów jest wysokie – na poziomie odpowiednio 54% i 51% (po obcięciu 1,25% dolnych i górnych jednostek odstających w obu rozkładach).

W skład dochodu rozporządzalnego wchodzi dochód z pracy najemnej, dochód z gospodarstwa indywidualnego w rolnictwie, dochód z pracy na własny rachunek poza gospodarstwem indywidulanych w rolnictwie, dochód z tytułu własności, dochód z wynajmu nieruchomości, świadczenia z ubezpieczeń społecznych, świadczenia pozostałe, pozostały dochód w tym dary i alimenty [GUS 2011, s. 33-34].

[3] Mnożnik to wzór, dzięki któremu można skorygować wagi i odnieść dane z BBGD do całej Polski.

[4] Skala OECD 70/50 przyporządkowuje pierwszej osobie w wieku 14 lat i więcej wartość 1, każdej następnej wagę 0,7, natomiast każdemu dziecku w wieku poniżej 14 lat wagę 0,5. Co prawda w połowie lat dziewięćdziesiątych na skutek malejącego udziału wydatków na żywność w budżetach gospodarstw domowych wprowadzono skalę 50/30, jednak w artykule została zastosowana pierwsza skala, ponieważ udział wydatków na żywność w całkowitych wydatkach w Polsce jest wyższy od tego udziału w bogatszych krajach OECD [Łukasiewicz, Koszela, Orłowski 2006, s. 207-217; Jeż 2014, s. 29-40].

Oba rozkłady dochodów wykazują asymetrię prawostronną, większą w przypadku rozkładu dochodu z dziećmi pełnosprawnymi (współczynnik asymetrii dla tego rozkładu wynosi 1,409, natomiast w przypadku rozkładu dochodu z dziećmi bez niepełnosprawności – 1,333).

Analizując dane z tabeli 1, można zauważyć, że w pierwszych dwóch percentylach dochód ekwiwalentny rozporządzalny jest wyższy w gospodarstwach z dzieckiem z niepełnosprawnością w porównaniu z gospodarstwami z dziećmi bez niepełnosprawności. Najprawdopodobniej wynika to z faktu, że rodziny wychowujące dziecko z niepełnosprawnością otrzymują świadczenia socjalne z tego tytułu[5]. Od trzeciego percentyla dochód rozporządzalny ekwiwalentny jest w tych rodzinach niższy, przy czym im wyższe dochody, tym różnica jest większa. Na poziomie

Tabela 1. Dochód rozporządzalny na jednostkę ekwiwalentną w gospodarstwach wychowujących dziecko z niepełnosprawnością i w gospodarstwach wychowujących dzieci bez niepełnosprawności

Percentyle		Bez dziecka z niepełnosprawn.	Z dzieckiem z niepełnosprawn.
	1,5	197,52	281,12
	2	322,39	326,36
	2,5	378,37	361,08
	3	440,51	377,07
	10	692,37	617,60
	20	909,29	800,56
Q_1	25	1000,00	865,31
	30	1090,91	926,41
	40	1258,07	1046,30
Me	50	1432,05	1181,39
	60	1636,36	1350,12
	70	1890,80	1502,59
Q_3	75	2063,64	1662,72
	80	2251,48	1785,14
	90	2888,89	2275,24
	98,5	4091,24	5274,07
	99	4956,66	5845,45
	99,5	6097,71	7623,57

Źródło: obliczenia własne na podstawie nieopublikowanych danych BBGD 2014.

[5] Rodziny otrzymują 153 zł zasiłku rehabilitacyjnego na dziecko oraz w sytuacji, gdy członek rodziny zrezygnuje z pracy na rzecz opiekowania się niepełnosprawnym dzieckiem, otrzyma świadczenie pielęgnacyjne od maja 2014 w wysokości 620 zł/mc.

25 percentyla, czyli kwartyla pierwszego, dochód jest niższy o 13% (o 134,69 zł), na poziomie 50 percentyla (mediana) jest niższy o 17,5% (250,66 zł), na poziomie percentyla 75 (kwartyl trzeci) jest niższy o 19% (400,92 zł).

Można uznać, że nierówności dochodowe w obu badanych grupach są zbliżone, przy nieco niższych nierównościach w gospodarstwach z dzieckiem niepełnosprawnym.

Do oceny nierówności rozkładu dochodów można wykorzystać współczynniki oparte na centylach. Jednym z nich jest współczynnik zróżnicowania decylowego. Przyjmuje on wartości z przedziału od 1 do + nieskończoności – wraz z rozpiętością dochodów rośnie wartość współczynnika. W przypadku rozkładu egalitarnego, czyli równomiernego, jego wysokość wynosi 1. Wskaźnik zróżnicowania decylowego określa relację między najwyższym dochodem w dziewiątej grupie decylowej a najwyższym dochodem w pierwszej grupie decylowej [Panek (red.) 2014]. W przypadku gospodarstw z dzieckiem z niepełnosprawnością relacja ta wynosi 3,884, natomiast w przypadku drugiej grupy gospodarstw wynosi 4,172. Świadczy to o tym, że dochód dla jednostek znajdujących się w dziesiątym centylu jest w obu badanych grupach ok. 4 razy wyższy w porównaniu z jednostkami znajdującymi się w pierwszym decylu.

Współczynnik Giniego to kolejna miara, która określa nierównomierność rozkładu. Współczynniki Giniego w obu badanych grupach były na podobnym poziomie. Obliczony dla gospodarstw wychowujących dziecko z niepełnosprawnością wyniósł 0,2677, natomiast w przypadku gospodarstw opiekujących się dziećmi bez niepełnosprawności wyniósł 0,2706[6]. Współczynnik Giniego przyjmie wartość między 0 a 1, przy czym wartość 0 oznacza, że rozkład jest egalitarny, czyli dochody zostały rozłożone równomiernie, natomiast w przypadku wyniku 1 cały dochód znajduje się w rękach jednej osoby [Panek (red.) 2014].

Chcąc porównać zasięg ubóstwa w obu badanych grupach gospodarstw domowych, można posłużyć się indeksem określającym stopę ubóstwa opartym na zbadaniu odsetka gospodarstw domowych znajdujących się poniżej ustalonej granicy ubóstwa [Panek 2011]. W poniższym artykule za tę granicę została przyjęta wartość stanowiąca 60% mediany wyliczonej dla dochodu rozporządzalnego ekwiwalentnego, czyli kwota 848,56 (metoda stałej części mediany). Zasięg ubóstwa był większy w gospodarstwach z dzieckiem z niepełnosprawnością o 2,3 p.p. i wynosił w 2014 r. 11,7% (w grupie drugiej 9,4%).

Zgodnie z regułą Engla poziom zamożności gospodarstw można określić poprzez zbadanie udziału wydatków na żywność w wydatkach ogółem. Według tej reguły wydatki na żywność rosną wraz ze zwiększeniem się dochodu gospodarstwa domowego, jednak ich udział w całości dochodów się zmniejsza. Im niższy udział wydatków na

[6] Współczynnik Giniego obliczony dla pełnej populacji (bez obcięcia górnego i dolnego percentyla 1,25%) gospodarstw wychowujących dziecko z niepełnosprawnością wyniósł 0,333, natomiast w przypadku gospodarstw opiekujących się dziećmi bez niepełnosprawności wyniósł 0,3346.

żywność w łącznej sumie wydatków, tym zamożniejsze jest gospodarstwo. Metoda ta zalicza się do absolutnych metod wyznaczania granicy ubóstwa w ujęciu klasycznym [Panek 2011]. Okazuje się, że udział żywności w wydatkach ogółem w przypadku obu badanych grup gospodarstw jest na podobnym poziomie, przy czym w grupie gospodarstw z dzieckiem z niepełnosprawnością jest wyższy o 3 p.p. i wynosi 25,46%. Dla porównania udział żywności w strukturze łącznych wydatków dla wszystkich gospodarstw w Polsce wynosił 24,4%, w gospodarstwach pracujących na własny rachunek 20,9%, w gospodarstwach rolników 31,0% [GUS 2015].

Ponieważ rodziny z dzieckiem z niepełnosprawnością otrzymują świadczenia socjalne z tytułu opieki nad dzieckiem, należy zwrócić uwagę na strukturę źródeł przychodów w gospodarstwach. Podobny odsetek gospodarstw podał jako dochód główny pracę najemną na stanowisku robotniczym – ok. 40% (tabela 2). Natomiast w przypadku głównego dochodu z pracy najemnej na stanowisku nierobotniczym o 14,4 p.p. mniej gospodarstw wychowujących dziecko z niepełnosprawnością uzyskiwało dochód z tego źródła w porównaniu z gospodarstwami domowymi z dziećmi z niepełnosprawnością. Pracę na własny rachunek, jako główne źródło dochodu, podało 10,7% gospodarstw opiekujących się dzieckiem bez niepełnosprawności, co jest wyższym odsetkiem o 5,5 p.p. w porównaniu z drugą grupą badanych gospodarstw. Należy podkreślić, że aż 16,10% gospodarstw domowych wychowujących dziecko z niepełnosprawnością jako główne źródła dochodu podało świadczenia pozostałe, do których między innymi zaliczają się świadczenia finansowane z budżetu państwa bądź gmin (ze specjalnych funduszy), jak również towary i usługi otrzymane od instytucji niekomercyjnych[7], w porównaniu z 1,9% odsetka gospodarstw wychowujących dzieci bez niepełnosprawności.

Jeżeli chodzi o dochód dodatkowy, to warto podkreślić, że 40% gospodarstw wychowujących dziecko bez niepełnosprawności nie posiadało dodatkowego dochodu (tabela 2). Natomiast 45% gospodarstw z dzieckiem z niepełnosprawnością jako dodatkowe źródło utrzymania określiło świadczenia pozostałe, czyli świadczenia otrzymywane przede wszystkim od państwa. Należy zwrócić uwagę, że w przypadku pracy najemnej na stanowisku robotniczym odsetek gospodarstw, dla których jest to zarówno główne, jak też dodatkowe źródło utrzymania, w obu badanych grupach jest na podobnym poziomie. Natomiast w przypadku pracy najemnej na stanowisku nierobotniczym można zaobserwować różnice. O 14,4 p.p. niższy jest odsetek gospodarstw z dzieckiem z niepełnosprawnością w porównaniu z gospodarstwami domowymi wychowującymi dzieci bez niepełnosprawności w przypadku, gdy jest to dochód główny, i 7,3 p.p niższy, gdy jest to dochód dodatkowy. W przypadku pracy na własny rachunek dwa razy większy odsetek gospodarstw z dziećmi bez

[7] Są to przede wszystkim: zasiłki rodzinne, dodatki do zasiłków rodzinnych, świadczenie pielęgnacyjne, zasiłki pielęgnacyjne, dodatki mieszkaniowe, świadczenia pieniężne i niepieniężne udzielone na podstawie ustawy o pomocy społecznej, renty socjalne, stypendia, jak również zasiłki dla bezrobotnych oraz świadczenia i zasiłki przedemerytalne [GUS 2011, s. 33-34].

niepełnosprawności podało to źródło utrzymania jako główne w porównaniu z gospodarstwami z dzieckiem z niepełnosprawnością.

Tabela 2. Odsetek gospodarstw domowych posiadających określone źródło dochodów w gospodarstwach wychowujących dziecko z niepełnosprawnością i w gospodarstwach wychowujących dzieci bez niepełnosprawności w podziale na dochód główny i dochód dodatkowy

Źródło utrzymania gospodarstwa domowego	Dochód główny		Dochód dodatkowy	
	bez dziecka z niepełn.	z dzieckiem z niepełn.	bez dziecka z niepełn.	z dzieckiem z niepełn.
Praca najemna na stanowisku robotniczym	39,00	40,30	9,10	6,90
Praca najemna na stanowisku nierobotniczym	**33,70**	**19,30**	**14,60**	**7,30**
Użytkowanie gospodarstwa rolnego	6,30	6,30	4,20	3,30
Praca na własny rachunek	**10,70**	**5,20**	3,80	1,90
Wynajem nieruchomości	0,00	0,00	0,50	0,20
Emerytura	4,60	5,00	7,70	6,80
Renta	**2,20**	**5,40**	5,20	8,10
Świadczenie dla bezrobotnych	0,50	0,00	1,60	1,10
Świadczenia pozostałe	**1,90**	**16,10**	**6,10**	**45,00**
Dary i alimenty	1,20	2,50	6,40	8,00
Pozostałe przychody	0,10	0,00	0,30	0,20
Nie dotyczy	x	x	**40,40**	**11,30**

Źródło: obliczenia własne na podstawie nieopublikowanych danych BBGD 2014.

Warto również zauważyć, że posiadanie dziecka z niepełnosprawnością jest dość wysoko skorelowane ze źródłami dochodów. Do analizy współzależności cech jakościowych można wykorzystać współczynnik V-Cramera, który w przypadku głównego źródła dochodu jest na poziomie 0,210 (istotność 0,000), natomiast w przypadku dochodu dodatkowego miara ta jest na wyższym poziomie i wynosi 0,321 (istotność 0,000). Współczynnik V-Cramera co do zasady nie osiąga wysokich wartości [Jurkiewicz, Szczepaniec 2009], dlatego jeśli wartość jest na poziomie 0,2, a tym bardziej 0,3, można ją uznać za wartą podkreślenia.

Respondenci w badaniu GUS mieli określić wysokość dochodu, który uznają za bardzo zły, niewystarczający, ledwo wystarczający, dobry oraz bardzo dobry. Gospodarstwa z dzieckiem niepełnosprawnym miały przy każdej odpowiedzi niższe oczekiwania niż gospodarstwa z dziećmi bez niepełnosprawności (tabela 3). Różnica w oczekiwaniach zwiększała się wraz ze wzrostem skali. W tabeli 3 został dodany wiersz z rzeczywistym dochodem rozporządzalnym ekwiwalentnym (dane zostały pobrane z wcześniejszej części artykułu) w celu porównania oczekiwań gospodarstw z ich rzeczywistym poziomem środków finansowych, które mają do dyspozycji. Jak

można zauważyć, rzeczywisty dochód rozporządzalny ekwiwalentny w obu badanych grupach znajdował się pomiędzy poziomem dochodów określonych jako ledwo wystarczający a dobry, zarówno na poziomie percentyla 25, mediany, średniej, jak i dla percentyla 75.

Tabela 3. Poziom dochodu ekwiwalentnego uznanego przez gospodarstwa za bardzo zły, niewystarczający, ledwo wystarczający, dobry, bardzo dobry

Poziom dochodów uznany za		Percentyl 25	Mediana	Średnia	Percentyl 75
Bardzo zły	bez dziecka z niepełn.	400,00	555,56	647,46	800,00
	z dzieckiem z niepełn.	358,97	512,82	565,77	689,60
Niewystarczający	bez dziecka z niepełn.	555,56	740,74	855,85	1037,04
	z dzieckiem z niepełn.	500,00	681,82	750,33	909,09
Ledwo wystarczający	bez dziecka z niepełn.	740,74	1000,00	1115,23	1363,64
	z dzieckiem z niepełn.	681,82	925,93	982,67	1176,47
Rzeczywisty dochód rozporządzalny ekwiwalentny	***bez dziecka z niepełn.***	***1000,00***	***1432,05***	***1630,00***	***2063,64***
	z dzieckiem z niepełn.	***865,31***	***1181,39***	***1333,00***	***1662,72***
Dobry	bez dziecka z niepełn.	1216,22	1590,91	1770,62	2093,02
	z dzieckiem z niepełn.	1071,43	1407,41	1533,72	1851,85
Bardzo dobry	bez dziecka z niepełn.	1666,67	2222,22	2550,53	2962,96
	z dzieckiem z niepełn.	1481,48	1944,44	2219,96	2592,59

Źródło: obliczenia własne na podstawie nieopublikowanych danych BBGD 2014.

Ocena stopnia zaspokojenia potrzeb

Gospodarstwa domowe w badaniu GUS oceniały również stopień zaspokojenia swoich potrzeb, które odnosiły się do ośmiu kategorii: wyżywienie, odzież i obuwie, ochrona zdrowia, uiszczanie w terminie opłat mieszkaniowych, wyposażenie mieszkania w meble i dobra trwałego użytkowania, kultury, edukacji i kształcenia, turystyki i wypoczynku poza miejscem zamieszkania. Jak można zauważyć w tabeli 4, w każdej z potrzeb, z wyjątkiem turystyki i wypoczynku poza miejscem zamieszkania, największy odsetek gospodarstw z dzieckiem niepełnosprawnym określił stopień zaspokojenia potrzeb jako przeciętny, czyli ani dobry, ani zły. W przypadku potrzeby turystyka i wypoczynek poza miejscem zamieszkania aż o 30 p.p. więcej gospodarstw z dzieckiem z niepełnosprawnością określiło stopień zaspokojenia tej potrzeby negatywnie (raczej źle, źle) w porównaniu z gospodarstwami z dziećmi bez niepełnosprawności. Jest to największa różnica w ocenie potrzeb we wszystkich badanych kategoriach. Zarówno w przypadku gospodarstw z dzieckiem z niepełnosprawnością, jak też gospodarstw z dziećmi bez niepełnosprawności najwięcej gospodarstw wystawiło ocenę pozytywną potrzebom żywieniowym (odpowiednio

32% i 47%). Na drugim miejscu były potrzeby dokonywania płatności w terminie (26,6% i 44,4%), potem ochrony zdrowia (22,2% i 34,2%). Na poziomie miejsca czwartego następują różnice w ocenie zaspokojenia potrzeby w stopniu pozytywnym. W przypadku gospodarstw z dzieckiem z niepełnosprawnością są to potrzeby edukacyjne, natomiast w przypadku gospodarstw z dzieckiem bez niepełnosprawności była to potrzeba odzieży i obuwia.

Tabela 4. Poziom zaspokojenia potrzeb – odsetek gospodarstw

Rodzaj gospodarstwa	Ocena					
	dobrze	raczej dobrze	ani dobrze, ani źle	raczej źle	źle	nie dotyczy
Żywieniowe						
Bez dziecka z niepełn.	47,0	29,1	21,6	1,9	0,4	X
Z dzieckiem z niepełn.	32,0	28,7	33,5	4,2	1,6	X
Odzieży i obuwia						
Bez dziecka z niepełn.	33,0	27,9	30,8	6,8	1,4	X
Z dzieckiem z niepełn.	18,6	25,2	39,4	12,4	4,4	X
Ochrony zdrowia						
Bez dziecka z niepełn.	34,2	28,1	28,4	6,2	2,0	1,2
Z dzieckiem z niepełn.	22,2	23,6	33,9	14,0	5,9	0,4
Dokonywanie płatności w terminie						
Bez dziecka z niepełn.	44,4	30,5	19,3	3,5	1,4	0,8
Z dzieckiem z niepełn.	26,6	31,4	27,7	9,1	4,	0,4
Meble i dobra trwałego użytkowania						
Bez dziecka z niepełn.	24,8	24,5	34,9	10,8	5,0	X
Z dzieckiem z niepełn.	15,4	17,7	39,9	17,1	10,0	X
Kultura						
Bez dziecka z niepełn.	21,7	22,0	32,3	14,6	7,4	2,0
Z dzieckiem z niepełn.	10,9	13,1	35,1	23,0	15,4	2,6
Edukacja i kształcenie						
Bez dziecka z niepełn.	27,8	25,2	21,8	3,9	1,8	19,5
Z dzieckiem z niepełn.	20,8	22,3	30,6	10,4	5,7	10,2
Turystyka i wypoczynek poza miejscem zamieszkania						
Bez dziecka z niepełn.	14,7	15,1	28,7	18,8	20,1	2,6
Z dzieckiem z niepeł	8,1	7,6	22,2	25,3	33,8	3,0

Źródło: obliczenia własne na podstawie nieopublikowanych danych BBGD 2014.

Zbadano współzależność między rodzajem gospodarstwa a stopniem oceny zaspokojenia potrzeb. Warto zwrócić uwagę na poziom V-Cramera w przypadku kultu-

ry V = 0,103, ochrony zdrowia V = 0,104, płatności w terminie V = 0,106, edukacji i kształcenia V = 0,114. W pozostałych przypadkach wartość współczynnika była poniżej 1. W przypadku wszystkich współczynników poziom istotności był na poziomie 0,000.

Tabela 5. Stopień zaspokojenia potrzeb według rodzaju potrzeby

Wyszczególnienie	żywnościowe	obuwie i odzież	zdrowie	opłaty	meble i dobra trwał. użytku	kultura	edukacyjne	turystyczne
Bez dziecka z niepełn.	5,2	4,8	4,8	5,1	4,5	4,3	4,1	3,7
Z dzieckiem z niepełn.	4,8	4,4	4,4	4,6	4,1	3,7	4,1	3,2

Źródło: obliczenia własne na podstawie nieopublikowanych danych BBGD 2014.

Jako miernik stopnia zaspokojenia potrzeb została przyjęta średnia arytmetyczna. Stopień zaspokojenia potrzeb w gospodarstwach opiekujących się dzieckiem z niepełnosprawnością jest w każdej grupie potrzeb niższy w porównaniu z gospodarstwami wychowującymi dzieci bez niepełnosprawności. Brak różnic można zaobserwować w odniesieniu do edukacji i kształcenia. Największe różnice w ocenie potrzeb można zaobserwować w przypadku dokonywania opłat w terminie (0,5 p.p.), kultury[8] (0,6 p.p.) oraz turystyki i wypoczynku poza miejscem zamieszkania[9] (0,5 p.p.). Najniższy stopień zaspokojenia potrzeb odnosi się do turystyki i wypoczynku poza miejscem zamieszkania w obu porównywanych grupach, najwyższy zaś odnosi się do wyżywienia – również w obu badanych grupach. Niski stopień zaspokojenia potrzeb odnosi się również do kultury. Obie potrzeby z niską oceną dotyczą spędzania czasu wolnego i odpoczynku.

3. Zakończenie

Podsumowując wyniki, należy stwierdzić, że postawione na początku hipotezy znalazły potwierdzenie w artykule. Nierówności dochodowe w obu badanych grupach są co prawda na podobnym poziomie, jednak poziom dochodu rozporządzalnego na jednostkę ekwiwalentną w gospodarstwach z dzieckiem z niepełnosprawnością jest niższy w porównaniu z gospodarstwami z dziećmi bez niepełnosprawności. Analizując dochód w podziale na percentyle, można zauważyć, że w pierwszych dwóch percentylach dochód ekwiwalentny rozporządzalny jest wyższy w gospodarstwach z dzieckiem z niepełnosprawnością w porównaniu z gospodarstwami z dziećmi bez

[8] Zakup książek i czasopism, wyjścia do kina, teatrów, na koncerty itp.
[9] Urlop, wakacje, ferie itp.

niepełnosprawności. Najprawdopodobniej wynika to z faktu, że rodziny wychowujące dziecko z niepełnosprawnością otrzymują świadczenia socjalne z tego tytułu. Od trzeciego percentyla dochód rozporządzalny ekwiwalentny jest w tych rodzinach niższy, przy czym im wyższe dochody, tym różnica jest większa. Zagrożenie ubóstwem dotyczy w większym stopniu gospodarstw z dzieckiem z niepełnosprawnością, co wynika zarówno z analizy wskaźnika opartego na medianie, jak i udziału wydatków na żywność w łącznej sumie wydatków.

Na podstawie uzyskanych wyników można wysnuć wniosek, że wsparcie finansowe państwa skierowane do rodzin wychowujących dziecko z niepełnosprawnością jest zbyt niskie. Należy podkreślić, że gospodarstwa z grupy referencyjnej dużą część dochodu pobierają ze świadczeń publicznych – co w przypadku 16,1% tych gospodarstw stanowi ich główne źródło utrzymania.

Zaspokojenie potrzeb w ośmiu kategoriach w tej grupie jest niższe w porównaniu z grupą gospodarstw z dziećmi bez niepełnosprawności. Warto podkreślić, że potrzeby związane z czasem wolnym i odpoczynkiem otrzymały ocenę niższą niż ocena dobra. Najniższy stopień zaspokojenia potrzeb odnosi się do turystyki i wypoczynku poza miejscem zamieszkania, również do kultury, która jest rozumiana jako wyjścia do kina, teatrów, na koncerty oraz zakup książek. Obie te potrzeby dotyczą spędzenia czasu wolnego, odpoczynku i rekreacji.

Diagnoza niepełnosprawności u dziecka powoduje dużą zmianę w funkcjonowaniu wszystkich członków rodziny. Są oni obarczeni obowiązkami i wyzwaniami, które obciążają psychicznie [Komorowska 2016]. Tę grupę społeczną należy wspierać i nie można traktować marginalnie, ponieważ osoby te nie wybrały sobie same zadania, którym jest tak intensywna opieka nad dzieckiem. Jednak jeżeli chodzi o wsparcie, nie zawsze skuteczne będą świadczenia finansowe. Większą wartość dla tych rodzin będą być może miały usługi, na przykład w postaci asystenta, który zaopiekuje się dzieckiem. Co będzie miało przełożenie z jednej strony na zwiększoną aktywność zawodową rodziców, z drugiej strony na wykorzystanie czasu wolnego dla siebie, co pozwoli na regenerację sił.

Literatura

Jeż R., 2014, *Metody proxy wykorzystywane w analizie nierównomiernego rozkładu dochodów – ujęcie teoretyczne*, Studia Ekonomiczne, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach, nr 179, s. 29-40.

Jurkiewicz T., Szczepaniec M., 2009, *Kapitał ludzki a innowacje w małych i średnich firmach*, „Gospodarka Narodowa", nr 11/12.

Łukasiewicz P., Koszela G., Orłowski A., 2006, *Wpływ wyboru skali ekwiwalentności na wyniki w zakresie pomiaru ubóstwa i koncentracji dochodów*, Zeszyty Naukowe SGGW „Ekonomika i Organizacja Gospodarki Żywnościowej", nr 60, s. 207-2017.

Komorowska O., 2012, *Potrzeby gospodarstw domowych związane z wychowaniem dziecka niepełnosprawnego*, „Społeczeństwo i Rodzina", nr 33(4/2012), s. 81-90.

Komorowska O., 2016, *Połowiczna opieka*, „Tygodnik Powszechny", nr 16.
Metodologia badania budżetów gospodarstw domowych, 2011, GUS, Warszawa, s. 33-34.
Notka informacyjna – *Sytuacja gospodarstw domowych w 2014 r. w świetle wyników badania budżetów gospodarstw domowych*, 2015, GUS, Warszawa.
Seifert M., 2014, *Mutter Vater und Grosseltern von Kindern mit Behinderung*, [w:] Wilken U., Jeltsch-Schudel B., *Elternarbeit und Behinderung*, Kohlhammer, Stuttgart.
Szulz A., 2014, *Dochód i konsumpcja*, [w:] Panek T. (red.), *Statystyka społeczna*, PWE, Warszawa, s. 175-180.
Zasępa E., Wołowicz A., 2010, *Jakość życia rodzin z dzieckiem z niepełnosprawnością intelektualną*, Akademia Pedagogiki Specjalnej, Warszawa.